



Harro de Jong: ‘Weer een raar bosje aangelegd waar geen hond komt’

‘Autistische steden en organisaties’ zijn volgens landschapsarchitect op groengebied te veel naar binnen gekeerd

In oktober laat Natuurmonumenten een kersvers bos verrijzen aan de rand van Utrecht op landgoed Haarzuilens, onder meer doordat particulieren bomen hebben gekocht bij Natuurmonumenten. In totaal worden er 70 duizend bomen geplant. Landschapsarchitect Harro de Jong vindt dit stadsbos je reinste onzin.

Auteur: Santi Raats



10 min. leestijd

INTERVIEW

In het parkbos bij Utrecht worden zo'n vijftig verschillende soorten bomen en struiken geplant. Ook komen er wandelpaden, weides, fietspaden, vijvers en speelplekken. Natuurmonumenten wil daarmee de stedelijke omgeving vergroenen.

Om toekomstige beheerkosten te dekken, heeft Natuurmonumenten de hulp van Nederland ingeroepen door te planten bomen voor 25 euro per stuk aan te bieden met de slogan: 'Koop een boom en plant een bos!' De verkoop loopt goed; na enkele maanden stond de verkoopstand al op 13 duizend bomen. Begin november kan men de boom met de boswachter zelf planten tijdens de Boomplantdagen. Natuurmonumenten wil met de aanleg van het bos rondom Kasteel de Haar in West-Utrecht de stad groener maken. De natuur-

organisatie wil dit concept ook langs andere stadsranden uitrollen.

Bestaand natuurgebied rond de stad ontsluiten

Landschapsarchitect Harro de Jong van Buro Harro vindt dat Natuurmonumenten een verkeerde oplossing heeft gekozen. De voormalige docent landschapsarchitectuur op de Wageningen Universiteit is inmiddels een veelgevraagde gast op radio, congressen en symposia, want zijn werk en visie zijn relevant en origineel. Het valt de vakbladredactie op dat hij autonoom denkt, snel praat, gericht luistert, onderbouwd antwoordt en niet bang is om scherpe uitspraken te doen. In de media staat hij vooral bekend om een van zijn werkmethodes bij een paar groenaanlegprojecten, genaamd 'natuurtransplantaties': het letterlijk

oppakken van stukken landschap en deze in de stad neerleggen op een ideale ondergrond, zoals heideplaggen op opgespoten schraal zand, om aldaar een landschap te creëren.

Het stoort hem dat het landschap rondom steden meestal zo slecht ontsloten is. Die gebieden zouden makkelijk toegankelijk gemaakt moeten worden en daar zou geld in gestoken moeten worden: 'Steden moeten gebruikmaken van wat het landschap te bieden heeft.'

Surrogaatlandschap

Het nieuwe bos dat bij Kasteel De Haar wordt aangelegd, is alles behalve een voorbeeld daarvan, volgens De Jong. Dit vakblad vraagt zich af of dit feitelijk niet een soort 'natuurtransplantatie' is. 'Totaal niet,' antwoordt De Jong. 'Bij natuurtransplantaties houd ik rekening met het aanwezige landschap én met een geschikte grondslag voor het getransplanteerde stuk natuur. Het nieuwe bos bij Utrecht heeft in de verte wat weg van een landschap, maar het is geen landschap. Het is een surrogaatlandschap. Dat komt doordat het bos van het aanwezige landgoed van de plattegrond is gekopieerd om even verderop aan te leggen. Maar het voorbeeldbos ligt op een oude, drogere oeverwal van de Rijn. Dat is een compleet andere grondslag dan het lager gelegen bodemlandschap waar het nieuwe bos moet komen.'

Administratieve truc

Dat er bij Utrecht een nieuw bos verrijst, heeft met een administratieve truc te maken, volgens de landschapsarchitect. Gemeentegrenzen zijn feitelijk bepalend voor de mate waarin een gemeente als groen bestempeld wordt. 'De gemeente Utrecht is wellicht niet heel groen, maar haar omgeving wel! De geplande uitbreiding van landgoed Haarzuilens ligt nog precies op het buitenste stukje weiland binnen de gemeentegrenzen van Utrecht, en ligt dus nog nét binnen Utrecht. Netjes binnen de lijntjes gekleurd, zo wordt de gemeente Utrecht weer wat groener. Maar eigenlijk komt het nieuwe bos verder van het centrum van Utrecht af te liggen dan de geweldige Utrechtse Heuvelrug aan de andere kant.'

Groen rond Utrecht nu slecht bereikbaar

De landschappen rond Utrecht, zoals die van het Groene Hart, zijn volgens De Jong een voorbeeld van slecht bereikbaar gebied voor recreanten. Hij illustreert: 'Ter vergelijking: de Veluwe ligt vol met wandelpaden. Je kunt daar tien jaar lang elke dag een andere wandeling maken. Maar het Groene Hart ten westen van Utrecht, net voorbij Leidsche Rijn, is nauwelijks ontsloten. Terwijl het vol ligt met



Het Groene Hart is slecht bereikbaar vanuit Utrecht.



Kasteel De Haar, landgoed Haarzuilens.



In veel steden was water zo'n honderdvijftig jaar geleden nog hét ontsluitingsmiddel. Alles en iedereen ging met de boot.

prachtige waterlopen, kades en dijkes! Je kunt bijna nergens komen. Het Groene Hart is om de paar jaar even in de aandacht en soms wordt er aan de randen wat nieuwbouw neergezet. Maar uiteindelijk wordt het gebied nooit écht goed ontsloten, terwijl het idee was dat het Groene Hart hét park zou moeten zijn van de hele Randstad.'

Een bos, dat klinkt goed, daar kun je toch niet tegen zijn?

'De prachtige polder Zegveld in het Groene Hart heeft, in tegenstelling tot de Veluwe met zijn duizenden paden, maar een stuk of drie routes om te lopen', specificeert De Jong. 'Het geldt dat nu in een bos wordt gestoken, kan beter worden geïnvesteerd in de aanleg van paden over de lage dijkes waarmee het polderlandschap voor bewoners van Utrecht bereikbaar wordt. Door het netwerkpatroon van het polderlandschap kun je makkelijk van alle kanten het middelpunt van de polder bereiken; het is prachtig om daar te zijn. Of pak de Vecht aan, die als rivier en als buurt lang het 'afvalputje' van de stad is geweest, door er een mooie fietsroute langs aan te leggen. Maar helaas worden eeuwenoude polderlandschappen om zeep geholpen met de aanleg van allerlei rare bossen.' De Jong besluit: 'Als het Groene Hart de achtertuin van de Randstad is, is men vergeten om het pad naar de achtertuin te creëren.'

Logische lijnen behouden in landschapsbeeld
Het voorstel om het landschap van de rivier de Vecht op te pimpen vanuit het stadscentrum van Utrecht, brengt De Jong op zijn standpunt om natuurlijke landschapslijnen te versterken. In veel steden was water zo'n honderdvijftig jaar geleden nog hét ontsluitingsmiddel. Alles en iedereen ging met de boot. Utrecht was ondenkbaar zonder de Oude Gracht en de Vecht, Rotterdam dankt



Als je de waterlijnen van de Utrechtse grachten doortrekt naar het Groene Hart, dan sta je automatisch in het midden van de polder, waar ooit het riviertje begon.

zijn welvaart aan de Rotte en Amsterdam aan de Amstel, het IJ en zijn grachten. In steden zoals Delft en Leiden zijn de oude watergangen in al hun glorie bewaard gebleven. 'Een landschap bestaat altijd uit logische lijnen', legt De Jong uit. 'Als je de waterlijnen van die Hollandse steden volgt, dan sta je automatisch in het midden van de polder, midden in het groene hart, waar zo'n riviertje ooit begon met stromen! Ontwerpen op deze schaal zou altijd meer over lange lijnen moeten gaan dan over plakjes bos. Maar langs die lijn staat dus veel cultuurhistorie op instorten. Eeuwig zonde.'

Te snel bos

De Jong vindt dat er te snel naar het concept 'bos' wordt gegrepen. Op veel plekken zou hij helemaal niet voor bos kiezen. 'Er zijn te veel autistische steden die helemaal in zichzelf gekeerd zijn. Er worden allerlei rare bossen aangeplant waar uiteindelijk helemaal niemand in wandelt.' Hij kijkt mij aan. 'Jij woont in Ubbergen op een stuwwal? Het komt als overheid of organisatie toch niet in je op om ten noorden van die locatie, waar de prachtige Ooijpolder ligt, een recreatiebos aan te leggen?' Licht spottend: 'Alsof bos überhaupt uniek is. Bossen liggen van hier tot Vladivostok. Daarnaast ligt het Duitse Reichswald in het oos-



ten tegen de Ubbergse stuwwal aan, maar in de allereerste plaats: waarom zou je ter recreatie geen gebruikmaken van de Ooijpolder, die daar al eeuwen in al zijn pracht ligt?

Ontwerp

Het ontwerp van het bos bij Utrecht is dus niet afgestemd op de aanwezige grondslag. Maar er is überhaupt te weinig tijd in het ontwerp gestoken, ziet De Jong. 'Dit bos lijkt op tal van andere bossen die in de Randstad tussen stad en land-

schap aangelegd worden, zoals het Waalbos bij Ridderkerk van DLG (Dienst Landelijk Gebied, red.). Als een student van mij dit bos had ontworpen, dan was hij voor zijn opdracht dik gezakt. Natuurmonumenten doet, net als DLG, alsof nadenken over een fatsoenlijk ontwerp voor een bos op grote schaal helemaal niet nodig is. Al dit soort slecht ontworpen bossen ziet er hetzelfde uit: een ver familielid van het Engelse landschap, maar dan op de automatische piloot ingericht. De bedenkers plannen bijna exact een derde water, een derde bomen en een derde gras, verbonden door kronkelende weggetjes. Vaak inclusief rijtjesbomen op een meter van elkaar af. Het is deprimerend. DLG, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, ze hebben er vaak een handje van om voor de makkelijke weg te kiezen bij de aanleg van groen. De slag die gemeenten al hebben gemaakt, omdat ze klaar waren met de monotone en slecht uitgevoerde groeninrichting en inmiddels steeds beter nadenken over wat het beste op welke plek past, die slag moet nu ook nog gemaakt worden door de partijen die feitelijk de grootgrondbezitters van Nederland zijn. Want zij hebben het landschap uit het oog verloren.'

Marketing: 'Oerrr is...'

Is Natuurmonumenten in dezen niet de uitvoerder van wat de burger zelf wil: een bos bij de stad? De bomenverkoop is immers een daverend succes. De Jong laat zich, hoewel niet met zoveel woorden, de mening ontvallen dat burgers maar beter tegen zichzelf beschermd kunnen worden. 'Met de marketing van dit soort organisaties zit het altijd wel snor. Natuurmonumenten doet dat met 'Oerrr'. Wat is Oerrr...? Door het bos lopen en door de takken krakken.' De architect reageert verontwaardigd.

NATUURTRANSPLANTATIES

Wat De Jong doet bij een natuurtransplantatie, is niet simpelweg langs een tuincentrum rijden voor heideplantjes in een pot en die in de stad poten. 'Losse plantjes zien er wat tuttig uit. Ik snijd plaggen uit op de heide, pak deze op en transplanteer ze letterlijk naar elders waar de ondergrond geschikt is.'

Eigenlijk gaat hij te werk zoals greenkeepers op golfbanen al tientallen jaren te werk gaan: zij creëren een landschap op de golfbaan dat past bij de omgeving en de ondergrond. Zo bestaan er heidebanen, duinbanen, bosbanen en polderbanen.

'De pollen moeten dik zijn', vertelt De Jong. 'Een heidepol zit vol mosjes, beestjes, schimmels en gras en heeft de juiste zuurgraad. Het lijkt wel een kerststukje. Als je er meerdere naast elkaar zet, zie je een authentiek stuk heide voor je. Transplantatie kan ook grootschalig gebeuren, met kraantjes.'

Maakt hij daarmee de natuur niet kapot? 'Nee, want heidegebied moet juist af en toe afgeplagd worden om behouden te blijven. De kale plekken repareren zichzelf en worden weer heide.' Ook duinlandschap kan getransplanteerd worden. De Jong geeft er een voorbeeld van: 'In Arnhem is een duinachtig park aangelegd op de arme zandgrond van een braakliggend terrein. In Amsterdam gaan we een duinlandschap maken op een waaierig dak.'



Plakje bos



De Jong: 'Oerrr is niet per se een bos. Het kan ook een oerpolder zijn.'



Met de 130 duizend bomen die door particulieren gekocht zijn, kun je langs een laan van 65 kilometer aan beide zijden bomen planten.



Als we een laan met 70 duizend bomen zouden aanleggen en die zouden hun volwassen fase bereiken, dan hebben we pas iets inspirerends neergezet.

STAD = NATUUR

Naast zijn doelstelling om de natuur te laten floreren op de grens van de openbare ruimte en het buitengebied, heeft De Jong ook een duidelijke visie op openbaar groen. Daarbij gaat hij erg ver: hij vat de stad als natuur op. Hoe wil hij daar in hemelsnaam een invulling aan geven? 'Door dat om te beginnen gewoon tegen elkaar te zeggen', aldus De Jong. 'Tot nu toe trekken we een grens waar de stad ophoudt en de natuur begint. Waarom eigenlijk? Natuurlijk moeten we de stad behouden, maar we kunnen er meer van maken dan nu het geval is. Planten en dieren staan ook te popelen om te verstedelijken, maar krijgen de kans niet. We zullen anders moeten denken en anders moeten bouwen.' Hij geeft voorbeelden van planten en dieren uit de natuur die reeds in de stad aanwezig zijn: 'In de grachtmuren van Utrecht, Delft en Leiden groeien varens, die ook voorkomen in de rotsomgeving van Zuid-Limburg. Op deze locaties hebben de varens eenzelfde soort steenachtige groeiomgeving. Laat ze floreren. Zorg naast gevelbegroeiing voor daktuinen. Slechtvalken en mussen zijn er ook. Zij denken niet: dat heeft de mens gemaakt, dus daar broed ik niet. Wezels hebben hun leefgebied ook tussen bebouwing. Veel dieren zitten juist graag in de stad. Je moet ze een kans geven om zich thuis te voelen in de stad en zich te vermeerderen. Als we de bouw van onze huizen aanpassen, kunnen vogels, maar ook vleermuizen er hun beschutte plekjes vinden onder de dakranden. We kunnen vogelhuizen in de dakpannen vormgeven of in de muurstenen bakken. In de specie van nieuwe muren kunnen we kalk en plantenzaadjes stoppen. Dan wordt het een plantenbehang voor gevorderden. Vroeger hadden boeren buiten de stad houtwallen, heggen en wilgen die werden geknot. Nu zijn er vooral grootschalige boeren in het buitengebied. Maar stadsmensen hebben nu juist op de manier van de traditionele kleine boertjes: zij knippen hun heggen en bomen in de tuin. Steden zouden burgers kunnen aanzetten om een kleinschalig heggenlandschap mee te helpen ontwikkelen. Nederland telt vijf miljoen tuinen; dat is in potentie een groot stuk natuur! Op de arme zandlichamen naast snelwegen groeien de mooiste bloemen. Rijkswaterstaat creëert die bermen per ongeluk door ze op deze manier te beheren. Als we deze bermen als natuur kunnen inrichten, hebben we er niet alleen weinig onderhoud aan, maar het totale bermoppervlak is ook nog eens groter dan het oppervlak van het nationaal park De Hoge Veluwe!'

'Maar die polders waar nu die bossen in geplant moeten worden, die zijn oerrr...' Licht sarcastisch daarna: 'En natuurlijk, bomen, daar kun je toch niet tegen zijn? Het klinkt goed, het is een goed doel, we gaan vooruit met de wereld. Burgers kunnen hun schuldgevoel voor het vervuilen van de aarde afkopen, net zoals vliegtuigpassagiers de vervuiling van hun vlucht afkopen met een hogere ticketprijs. Groen is goed. Maar het is te simpel. Wat is groen? Een kleur! Je moet specifieker zijn! Als je in een restaurant vraagt wat er op het menu staat en de ober komt met het antwoord "vlees en groente", dan is dat toch ook geen bevredigend antwoord? Mensen willen niet gaan wandelen in een plantsoen in een buitenwijk langs de snelweg, maar in landschappen waar ze echt blij van worden, zoals op de hei, door een écht bos, door duinen, weilanden en boomgaarden. Specificeer "groen", ga voor échte landschappen, échte parken, échte landgoederen en échte natuur.'

Afsluiting op de grenzen

In plaats van ontsluiting door een 'pad naar de achtertuin', verschijnen er juist vaak afsluitingen op de grens van de openbare ruimte, zo valt De Jong op. 'Geluidsbarrières, een snelweg of wat bosjes.' De landschapsonwerper kreunt; hij heeft niets met 'bosjes'. 'Bosjes zijn het groene purschuim van de stad. Ze liggen er in groten getale, en waarom? Bosjes zijn de planten waar tijdens het voetballen de bal in terechtkomt. En de enige wezens die er komen, zijn honden, die daar vijf minuten mogen rondlopen om hun behoefte te doen. Bosjes, plantsoenen, het is onbestemd spul. Voor honden, ter

opvulling, voor geheime rendez-vous en voor enge mannen. Dodelijk. Ik ben verbaasd dat ze nog steeds worden gepland en aangelegd.'

Natuur behoeft geen onderhoud

Bosjes, bomen en plantsoentjes, De Jong ze allemaal als onderhoudsintensief. 'Natuur heeft veel minder onderhoud nodig.' Hij filosofeert verder. 'We moeten naar nieuwe typologieën: landschappen rond steden behouden en toegankelijk maken. En voor wat betreft beleid in stedelijk gebied: landschappen creëren, het liefste inheems, om de biodiversiteit een boost te geven. De gemiddelde burger die na zijn werk thuiskomt, zal niet aan tafel zeggen: goh, wat ik nou toch heb gezien: een rij cotoneasters. Maar dat zal hij wél zeggen over een heidelandschap, midden in de stad!

Zoden aan de dijk zetten

Even is het stil. 'Begrijp me goed, Natuurmonumenten heeft goede bedoelingen. Maar zoals de Engelsen zeggen: *The road to hell is paved with good intentions*... Als de mensen het resultaat zien, zullen zij teleurgesteld zijn. Het oorspronkelijke landschap wordt inspiratieloos en oneigen heringericht en het bos zal uiteindelijk nauwelijks gebruikt worden.' Zoals De Jong eerder zei, zou hij liever hebben voorgesteld om het Groene Hart te ontsluiten met dit geld. Hij geeft een tweede alternatief: 'Met die

70 duizend geplande bomen die door particulieren gekocht zijn, kun je een laan beplanten van 350 kilometer lang! Dat is van het noordelijkste puntje van Groningen tot aan het zuidelijkste puntje van Limburg. Kijk, dat is een inspirerende landschapsinrichting waar heel veel mensen gebruik van zullen maken en trots op kunnen zijn.'

Levende landschapsschilderijen aan steden aanbieden

De Jong wil nog terugkomen op de cultuurhistorie langs de logische landschapslijnen die volgens hem op instorten staat. 'In musea lijsten we al sinds jaar en dag de mooiste Hollandse landschappen in. Maar de échte landschappen liggen gewoon nog steeds buiten, live, vlak om de hoek. Maak daar geen bosjes van, maar bied die levende landschapsschilderijen, net als een kunstwerk, aan de nabijgelegen stad aan.'



Harro de Jong is eigenaar van Buro Harro en gastdocent op verschillende hogescholen en universiteiten voor stedenbouw en landschapsarchitectuur.



Be social

Scan of ga naar:

www.stad-en-groen.nl/artikel.asp?id=41-5498



Varens groeien in de oude kademuren van de Utrechtse grachten



Eigenlijk gaat De Jong te werk zoals greenkeepers op golfbanen al tientallen jaren te werk gaan: zij creëren een landschap op de golfbaan dat past bij de omgeving en de ondergrond.